

NIKOLICZA ERIKA

A városi közösség formálódása a középkori Magdeburgban

A középkori Európa, különösen a középkori Közép- és Kelet-Európa legjelentősebb városainak egyike volt Magdeburg. E központi szerepét nemcsak földrajzi adottságainak, egyházi jelentőségének és egyre növekvő népességszámának köszönhette, hanem annak a ténynek is, hogy az Elbától keletre eső területek városfejlődésében meghatározó tényezővé vált. Magdeburg esetében a lakosságszám gyors növekedését idővel nem egyszerűen az okozta, hogy a középkori társadalomban a felsőbbtség által kirótt terhek egy része alól a városlakók mentességet¹ vívtak ki maguknak, hanem más városokkal ellentétben növelték a város vonzerejét az Európa keleti része felé kínálkozó gazdasági lehetőségek is.² „A 15. században Németországban mintegy 3000 városi település létezett. Ebből azonban csak 12–15 volt 10 000 lakos feletti 'nagyváros', mint Köln, ahol a 15. század első felében közel 40 000, vagy Lübeck, ahol pedig 25 000 ember élt. [...] 1400 táján Németország népességének 8–10 %-a élt a városokban.”³ A XV. századi Magdeburg több mint 20 ezer főt számlált. Ezzel német területen Köln (a XV. században 40 ezer fő)⁴ után Lübeckkel együtt a második legnépesebb város volt, maga mögé utasítva Ulmot és Nürnberget.⁵

Magdeburg városának a középkorban betöltött meghatározó szerepe okozta, hogy eredetire vonatkozóan számos (a klasszikus mitológiához⁶ és a germán mondavilághoz köthető) magyarázat áll rendelkezésre. A középkori krónikákban és oklevelekben a vá-

---

¹ „Dazu gehört vor allem freies Erbrecht, Unterstellung unter eine einheitliche städtische Gerichtsbarkeit und ständische Gleichstellung im Erbrecht.” EBEL FRIEDRICH – THIELMANN GEORG: *Rechtsgeschichte. Von der Römischen Antike bis zur Neuzeit*. Heidelberg, 2003. 167. 137. p.

² E kapcsolat jogtörténeti következményei ma egy nemzetek felett átívelő munka („Das sächsisch-magdeburgische Recht als kulturelles Bindeglied zwischen den Rechtsordnungen Ost- und Mitteleuropas”) eredményeként válnak majd hozzáférhetővé, melynek vezetője és szervezője Professzor Dr. Heiner Lück a lipcsei székhelyű Szász Tudományos Akadémián. E projekt magyarországi vonatkozásai Professzor Dr. Blazovich László kutatásaihoz fűződnek.

³ PÓSÁN LÁSZLÓ: *Németország a középkorban*. Debrecen, 2003. 330. p.

⁴ SENN, MARCEL: *Rechtsgeschichte – ein kulturhistorischer Grundriss*. Zürich, Basel, Genf, 2003. 124. p.

⁵ ASMUS, HELMUT: *1200 Jahre Magdeburg. Von der Kaiserpfalz zur Landeshauptstadt. Eine Stadtgeschichte in drei Bänden*. Band I. Die Jahre 805 bis 1631. Magdeburg, 2005. 209. p.

⁶ „[...] die Stadt Magdeburg [...] von Julius Ca'sar 47 vor Christi Geburt erbaut und zur Elbe seiner Geliebten, Parthena, Parthenopolis genannt sen. Andere haben gemeynt, daß Drusus diesen Ort sieben oder acht Jahren nach Christi Geburt gegru'ndet habe;” In Diez, Heinrich Friedrich: *Archiv Magdeburgscher Recht*. Erster Band. Magdeburg, 1781. 3. p.

ros mitológiai eredetű görög és latin nyelvű (Parthenopolis, Parthenopyrgum, civitas virginum, castrum puellarum)⁷ névváltoztatásai mellett jelen voltak a germán mondavilághoz köthető elnevezések is (Magedoburg, Magadaburg, Magathaburg, Maegetheburg, Magdeburg, Meideborch, Meidburg).⁸ E látszólagos sokféleség azonban azonos töről ered. Valamennyi elnevezés ugyanis fiatal lányokra utal. Ez a gondolat jelenik meg Magdeburg városának (két torony között kitárt karokkal álló hajadont ábrázoló) címerében és nagypecsétjén⁹ is.

Heinrich von Lamspringe¹⁰ (1325–1386) a „*Magdeburger Schöppenchronik*”¹¹ című munka iniciátora Magdeburg elnevezését egészen a Római Birodalom koráig, Julius Caesarig¹² vezette vissza. A középkori város történetének e jeles időszakra történő visszavezetésével minden bizonnyal a város politikai súlyának további növelése lehetett a cél. „Auf jeden Fall war Caesar im Bewusstsein der Geschichtskundigen des Mittelalters eine hoch bedeutsame Persönlichkeit, auf die man sich in Gründungssagen und ähnlichen Erzählungen gern berief. Bei Heinrich von Lamspringe erschien er geradezu als der Schöpfer Magdeburgs: Caesar habe dort, wo heute Magdeburg steht, eine Burg und einen Tempel erbaut, den er der Göttin Diana geweiht habe. Diese Göttin hätte in seiner Sprache Parthenia geheißten. Folglich habe Caesar der neuen Stadt den Namen Parthenopolis gegeben. Auch habe er dem Tempel viele Dienstmägde zugewiesen. So sei der Name »Megedeborch« zustande gekommen, der dasselbe wie Parthenopolis bedeutete.”¹³ E történet szerint Diana római istennő görög megfelelője Artemis, azaz Parthenia, ami görögül ’érinthetetlen/szüziest’ jelent. Parthenopolis pedig azonos Magdeburggal, amely így az ’érinthetetlenek/szüzek’ városa. Ebből következően Magdeburg nevének a korszakban elfogadott jelentése a lányok (Stadt der Mädchen) és nem pedig a szolgáltató városa (die Mägde) volt.¹⁴ A történelmi tények ezt az eredetet azonban nem tudják alátámasztani, mivel Julius Caesar a Római Birodalom északi határait a Rajna folyóig ter-

⁷ HOFFMANN, FRIEDRICH WILHELM: *Die Geschichte der Stadt Magdeburg. Erster Band. Erster Theil.* Magdeburg, 1845. 6. p.

⁸ HOFFMANN 1845, 6. p.

⁹ Magdeburg városának nagypecsétje kör alakú, szélén a feliratban SIGILLUM · BVRGENSIVM · IN MAGDHEBVRCH +. A felirat által határolt területen a kapuval ellátott városfal két tornya között egy hajadon áll kitárt karokkal. A pecsétet a XIII. század közepétől használták. *Urkundenbuch der Stadt Magdeburg.* Gearbeitet von GUSTAV HERTEL. Band I bis 1403. Halle, 1892.; Neudruck: Aalen, 1975.

¹⁰ „*Magdeburg erklärt sich aus der Tatsache, dass ihr erster Verfasser, Heinrich von Lamspringe, Schreiber des Magdeburger Schöffentuhles war und diese Chronik auf Veranlassung der Schöffen um das Jahr 1360 zu schreiben begann. Ihm folgten weitere Verfasser bis in das 16. Jahrhundert. Das Original der Chronik existiert nicht mehr, wohl aber Abschriften des 15. und 16. Jahrhunderts, [...].*” PUHLE, MATTHIAS: *Erzbischof Wichmann (1152–1192) und Magdeburg im hohen Mittelalter.* Magdeburg, 1992. 172. p.

¹¹ *Magdeburger Schöppenchronik.* In *Chroniken der niedersächsischen Städte.* Magdeburg. Erster Band. Hrsg. von Karl Janicke. Leipzig, 1869.

¹² „*Do Julius [...], ein borch und einen tempel in de ere siner godinne Dianen, de heit he na siner tungen Parthenya. dar af gaf he dusser stab den namen Partenopolis. he gaf in den tempel der godinne vele megede to denste, dar af wart sedder de name Megedeborch. dat sulve dudet ok Partenopolis.*” *Magdeburger Schöppenchronik.* 1869. 7. p.

¹³ SPRINGER, MATTHIAS: *Magdeburg, das Heilige Römische Reich und die Kaiser im Mittelalter.* In *Heiliges Römisches Reich Deutscher Nation 962 bis 1806.* Von Otto dem Grossen bis zum Ausgang des Mittelalters. Essays. Herausgegeben von Matthias Puhle und Claus-Peter Hasse. Dresden, 2006. 125–134. pp. 129. p.

¹⁴ SPRINGER 2006, 125–134. pp.

jesztette ki, az Elbát azonban már nem érte el. Ennek az elméletnek a megalkotója feltételezhetően nem is Lamspringe. Jóval valószínűbb, hogy ez a történet a XII. századi latin nyelvű *Annales Magdeburgenses* című műből származik.¹⁵

A germán mondavilág alapján a Magdeburg névben található magath¹⁶ kifejezés arra utal, hogy ezt a területet ekmagadi (Baumelfen)¹⁷ kultusza uralta. E tündérszerű lények tiszteletének minden bizonnyal Nagy Károly vetett véget, amikor hosszú küzdelmek után 772 és 804 között meghódította a Rajnától keletre lévő területeken utolsóként ellenálló szászokat és hatalmát egészen az Elbáig kiterjesztette. Az itt lakók földből épült facölöpökkel körülvett erősítésére várat (Burg)¹⁸ építtetett, hogy megvédje birodalmát a szlávoktól. Így lett a település egyike az Elba mellett fekvő határmenti erősítéseknek, és kiindulópontja a szláv népcsoportokkal folytatott kereskedelemnek.

A mitológiai és a germán mondavilág bizonytalanságával szemben tényszerűen megállapítható, hogy az Elba nyugati partján fekvő Magadoburg halászfaluról először Nagy Károly császár 805 decemberében Diedenhofenben kiadott oklevelében¹⁹ tesznek említést. A szakirodalomban ennek az írásos említésnek²⁰ tulajdonítanak nagyobb jelentőséget, jóllehet más korai említések is előfordulnak. „805 wird der Ort gleich zweimal erwähnt: im so genannten Kapitular von Diedenhofen und in der »Chronik von Moissac«. In diesem Geschichtswerk ist von Magdeburg nochmals zum Jahre 806 die Rede.“²¹ A városnak ez utóbbi megemlézése azonban kisebb jelentőséggel bír, kevésbé gyakran tárgyalt része a várostörténetnek.²²

A természeti adottságok minden bizonnyal jelentős szerepet játszottak Magdeburg fejlődésében. Mivel az Elba ezen a vidéken hajózható volt, lefelé haladva a Saale-n keresztül elérhető volt Thüringia, felfelé hajózva pedig a Havel folyón át a brandenburgi terület. A folyón való átkelés lehetősége²³ pedig megteremtette az összeköttetést a keleti területekkel és biztosította az eljutást egészen Sziléziáig. Magdeburg tehát már a VIII. és a IX. század fordulóján a szárazföldi és a vízi kereskedelmi útvonalak csomópontja volt.

¹⁵ SPRINGER 2006, 129. p.

¹⁶ ASMUS 2005, 11. p.

¹⁷ ASMUS 2005, 11. p.

¹⁸ „Grundlage der Stadtentwicklung an dieser außerordentlich günstigen Stelle war eine wahrscheinlich bereits in vorkarolingische Zeit zurückreichende Burg, deren halbkreisförmig verlaufende doppelte Spitzgräben aus der Zeit Karls des Großen durch die Ausgrabungen auf dem Domplatz [...] aufgedeckt werden konnten.“ SCHWINEKÖPER, BERENT: *Königtum und Städte bis zum Ende des Investiturstreits. Die Politik der Ottonen und Salier gegenüber den werdenden Städten im östlichen Sachsen und in Nordthüringen*. SIGMARINGEN, 1977. 58. p.

¹⁹ „De negotiatoribus, qui partibus Sclavorum et Avarorum pergunt, quousque procedere cum suis negotiis debeant: id est partibus Saxoniae usque ad Bardaenowic, ubi praevideat Hredi; et ad Schezla, ubi Madalgaudus praevideat; et ad Magadoburg praevideat Aito. – Et ut arma et brunias non ducant ad venundandum. Quod si inventi fuerint portantes, ut omnis substantia eorum auferatur ab eis, dimidia quidem pars partibus palatii, alia vero medietas inter iamdictos missos et inventorem dividatur.“ UBM 1892/1975. 1. 1. p.

²⁰ DIEZ 1781, 3. p.; SCHWINEKÖPER, BERENT: *Königtum und Städte bis zum Ende des Investiturstreits. Die Politik der Ottonen und Salier gegenüber den werdenden Städten im östlichen Sachsen und in Nordthüringen*. Sigmaringen, 1977. 58. p.; KÖBLER, GERHARD: *Historisches Lexikon der deutschen Länder. Die deutschen Territorien vom Mittelalter bis zur Gegenwart*. München, 1992. 363. p.; ASMUS 2005, 11. p.

²¹ SPRINGER 2006, 130. p.

²² SPRINGER 2006, 130. p.

²³ Az első adatok a folyón létesített hídról 1260-ból állnak rendelkezésre. In Köbler, Gerhard 1992, 363. p.

A kedvező környezeti adottságok természetesen hadászati jelentőséggel is bírtak. A frankok innen könnyebben elérhették a szorbok területét. A rajnai kereskedők számkaravánokkal érkeztek a településre, ahol a szláv kereskedőkkel prémárukért, bőrkért, mézért és viaszért sőt, fűszert, ezüstöt, ötvöstárgyakat és kelméket cseréltek. A szlávok különösen nagy érdeklődést mutattak a fegyverek iránt. A fegyverekkel való kereskedést Nagy Károly azonban a fenti oklevélben olvasottak szerint kifejezetten tiltotta attól tartva, hogy a fegyvereket a szlávok esetleg a frankok ellen használnák fel. Igen nagy nyereséggel kecsegtethetett azonban a fegyverek eladása, mert nem kis kockázatot vállalva csempészésükkel számosan a tiltás ellenére is foglalkoztak.

Mivel a birodalom e távoli pontján is gondoskodni kellett a rendfenntartásról, és az itteni kereskedők érdekeit és jogait is szem előtt kellett tartani, Nagy Károly helyőrséget hozott itt létre. Ennek élére császári küldöttet állított, aki adófizetés fejében garantálta a biztonságot. Ugyanakkor a császári helyőrség ellátása újabb bevételi forrást jelentett a kereskedők számára. A település lélekszáma tovább növekedett és az eredeti központtól, a mai dóm melletti tértől délre terjeszkedni kezdett. Nagy Károly halála után a város megmaradt kereskedelmi központnak, ám jelentősége egy ideig nem nőtt tovább.

Magdeburg fejlődése a X. században az Ottók idején újabb lendületet vett, amelyben I. Nagy Ottónak (936–973) kimagasló szerepe volt. Ottó 929-ben házasságkötése alkalmából ajándékba kapta Magdeburgot, amit egy évvel később jegyajándékként feleségének, az angolszász hercegnőnek, Editha-nak adományozott. A magdeburgi dómban ma is áll az a szobor-együttes, amely valószínűleg a fiatal párt ábrázolja. Egymás mellett ülnek, Ottó kezében egy különös kör alakú 19 golyót tartalmazó tárggyal, melynek jelentése máig vitatott.²⁴

A trónörökös pár erősen kötődött Magdeburghoz. Hét évet töltöttek itt és gyermekeik (Liudolf 930, Liutgard 931) is itt születtek. Miután apja halála után 936-ban Aachenben királlyá koronázták, Ottó a királyi tanács (Hofrat) első ülését 937-ben Magdeburgba hívta össze. Ennek egyik legmaradandóbb emléke a mai dóm elődjének számító Szent Móricról elnevezett bencés kolostor alapítása. 946-ban fiatalon meghalt Editha, akit a kolostor templomában temettek el. Ottó később is tartott itt gyűléseket és számos oklevélének keltezése is őrzi Magdeburg nevét. Ez az időszak nagy lendületet adott Magdeburg fejlődésének, mivel a városnak rendszeresen előkelő, magas rangú embereket kellett elszállásolnia és ellátnia nagy létszámú kíséréikkel együtt. Az eredetileg a környékeliek számára menedékhelyként szolgáló kis település fallal körülvett uralkodói székhellyé vált, ahol a birodalom és az egyház legrangosabb képviselői is megfordultak.

955-ben a magyarok felett Lech mezején aratott győzelem után Ottó hozzálátott a Szent Móric kolostor templomának székesegyházzá való kiépítéséhez. Miután 962-ben Rómában császárrá koronázták, 965-ben²⁵ fontos jogok, pénzverési (Münzrecht) és vásártartási (Marktrecht) jog birtokába juttatta a császári székhelyt, az itt lakó távolsági kereskedőknek pedig a birodalom területére vámmentességet adományozott. Nem egyes kereskedők kapták meg tehát az uralkodótól a kereskedelmi szabadságot (Handels-

²⁴ A szám utalhat a boldogságban együtt eltöltött évekre. Jelentheti az Editha által szász területen eltöltött évek számát is. Jelképezheti azt a 19 ökrös szekérnyi aranyat is, amellyel állítólag Ottó a dómot megalapította. ASMUS 2005. 31. p.

²⁵ 965. július 9-én kelt oklevél. UBM 1892/1975. 11. 6. p.

freiheit), a szabad költözködési jogot (Freizügigkeit) vagy a fegyverviselési jogot (Waffenfähigkeit), hanem a magdeburgi távolsági kereskedők közössége (Gemeinde). Mindez természetesen azt is jelenti, hogy a császári és egyházi központ körül jelentős kereskedelmi tevékenységet folytató telepnek is lennie kellett. A birodalom nyugati részéről származó számos távolsági kereskedő hozott létre itt lerakatot vagy helyezte át ide székhelyét. Maga a település is két részre, az uralkodói-egyházi központra (Domburg), valamint a tőle délre fekvő gazdasági tevékenységet ellátó részre oszlott. Ez utóbbi volt a kereskedők, kézművesek tevékenységének a helyszíne. Idővel azonban az uralkodói és egyházi résztől északra is kialakult egy szintén kereskedelmi tevékenységet végző településrész, János-hegy (Johannisberg) néven. A X. és XI. században a világi és egyházi központ körül mintegy félkör alakban további telepek jöttek létre. Az itt élők elsősorban azzal foglalkoztak, hogy a központot ellássák különböző szolgáltatásokkal és szükségleteiknek megfelelő termékekkel. Eközben természetesen kialakult saját életük, melyhez megteremtették a feltételeket, piacokat tartottak és templomokat építettek.

I. Ottó közben folytatta tervének megvalósítását, mely szerint Magdeburgot birodalmi székhellyé teszi. Mindennek részeként 968-ban Köln, Mainz és Trier mellé, azaz a birodalom legjelentősebb érsekségei közé emelte Magdeburgot, első érsekévé pedig Adalbertet tette. 973-ban meghalt I. Ottó és akarata szerint első felesége, Editha mellé temették a magdeburgi domban.

A város alapítása és elnevezése körül kialakult legendák mindegyike jelentős történelmi személyiséghez kötődik. „In der »Geschichte der Magdeburger Erzbischöfe« (den »Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium«) steht ausdrücklich, die Stadt Magdeburg sei »von Caesar gegründet, von Karl dem Großen zum Glauben bekehrt und von Otto dem Großen mit dem Sitz eines Erzbischofs ausgestattet worden.«”²⁶ A történelmi legendák és a valóság keverékében Julius Caesar és Nagy Károly személyével ellentétben I. Nagy Ottónak vitathatatlan szerepe volt Magdeburg történetében. Egyes elképzelések²⁷ szerint az ő személyéhez kapcsolható az a Régi piactéren (Alter Marktplatz) álló, 1240 körül készült Magdeburgi lovas (Magdeburger Reiter) című szobor is, amely az európai virágzó középkor egyetlen lovas szobra.²⁸

I. Ottó életében tehát igazi császári és jelentős érseki központ lett a település.²⁹ Fia, II. Ottó ugyan nem kötődött apjához hasonló erős szálakkal Magdeburghoz, az általa

²⁶ SPRINGER 2006, 130. p.

²⁷ Ennek az elméletnek a virágkora a XIX–XX. századra tehető. SPRINGER 2006, 132. p.; Biztosan azonban még ma sem tudható, hogy valójában kit ábrázol a szobor. „Tatsächlich kann man bis heute nicht mit letzter Sicherheit sagen, ob ein bestimmter deutscher König oder Kaiser, [...] dargestellt ist. Vorgeschlagen wurden [...] die Kaiser Konstantin, Karl der Große, Otto der Große, sein Sohn Otto II. und Friedrich II. sowie König Philip von Schwaben. Auch ist durchaus nicht ganz sicher, aus welchem Anlaß, wann und für welchen Standort das Monument geschaffen wurde.” SCHUBERT, ERNST: *Der Magdeburger Reiter*. Magdeburg, 1994. 15. p.

²⁸ A piactéren ma egy másolat áll, az eredeti szobor a magdeburgi Művelődéstörténeti Múzeumban (Kulturhistorisches Museum) található.

²⁹ „[...] als Magdeburg unter den Ottonen, besonders unter Otto I., [...] im Grenzhandel mit den Slawen zur bevorzugten königlichen Pfalz und zu einem politisch wichtigen Kirchenzentrum aufgestiegen wurde.” LIEBERWIRTH, ROLF: *Das Privileg des Erzbischofs Wichmann und das Magdeburger Recht*. Berlin, 1990. 7. p.

adományozott kiváltságokat³⁰ azonban elismerte. I. Ottó halála után a város veszített politikai jelentőségéből, de egyházi súlyát továbbra is megőrizte.

Magdeburgnak a birodalomban betöltött korábbi jelentősége csökkent ugyan, ám az ebből fakadó gazdasági hátrányt kompenzálta az a tény, hogy a környezetében folyó háborús cselekményeknek is vége szakadt. A tartósodó békés és nyugodt körülmények kedveztek a kereskedelemnek. A település biztosította helyzetét a lengyel területekkel folyó árucserében, fontos le- és átrakodó helyvé válva. II. Konrád 1035. szeptember 15-én kiadott oklevelében³¹ a magdeburgi távolsági kereskedőket korábbi kiváltságaik elismerése mellett uralkodói védelem alá is helyezte. A XI. és a XII. század fordulójára kialakult az éves vásár tartalma is. E szerint az áruforgalomban az olyan luxuscikkek, mint a kelme, a szörme, a szőnyegek, a fűszerek, a tömjén, a bor, az ékszerek és a fegyverek mellett a tömegcikkek körébe tartozó posztó, méz, viasz és különféle fémárúk is megjelentek. Így már nemcsak az érseki központ előkelő és egyszerű embereinek igényeit tudták kielégíteni, hanem a helyben működő kézművesek nyersanyag-szükségleteit is. A növekvő lakosságszám pedig a birodalom belső területei mellett már helyben is biztosítani tudta a felvevő piacot a kereskedelem számára.

A távolsági kereskedelem megszilárdulása, valamint az éves vásár rögzülése után a helyi kereskedelem és a heti vásár is kialakult a környékbeli mezőgazdasági termények és háziipari termékek cseréjének helyszínéként. Az élelmiszerek mellett az olyan további feldolgozási igénylő termékek, mint a bőrök, a csontok és a gyapjú iránti igény is megjelent. A XI. században ez adott lendületet a helybeli kereskedők tevékenységének és ez teremtette meg a környékbeli kézművesek számára a Magdeburgba való beköltözés célszerűségét, jelentősen megnövelve ezzel a lakosság számát. Ez a folyamat természetesen hatással volt a piacokra is, hiszen az egyre nagyobb létszámú lakosság szükségletei nem mindenben egyeztek az érseki, egyházi igényekkel, így a vásárokon kínált portékákon belül eltolódott a hangsúly az alapanyagok (agyag, csont, szarv, kő, fa és fém) és a belőlük készült kézműves termékek (edények, szövetek, faragványok) irányába.

A település lakossága a XI. és a XII. században nagyon összetett képet mutatott. Éltek itt világi és egyházi méltóságok szolganépeikkel együtt, távolsági kereskedők, az érseki fennhatóság alá kerülő környékről beköltöző kereskedők és kézművesek, de egyszerű földművesek is. A település ura az érsek, aki valamennyi fontos jog – pénzverési (Münzrecht), vásártartási (Marktrecht), bíraskodási (Gerichtsherr) – birtokában volt, fennhatóságot gyakorolva ezáltal az itt élők felett. Mivel mindebből komoly bevétele is származott, a település lakóinak önállósulási törekvései és az önálló várossá fejlődés érdekei ellen voltak.

A XII. század második felétől azonban a körülmények (egyre növekvő lakosság-szám, jövedelmező kereskedelem és bővülő kézművestevékenység) tovább erősítették a

³⁰ 975. június 26-án kelt oklevelében II. Ottó elismerte a magdeburgi kereskedők Mainz, Köln, Tiel és Bardowick kivételével az egész birodalom területére érvényes vámmentességét, valamint megtiltotta zaklatásukat és kereskedelmi tevékenységük akadályozását. UBM 1892/1975. 14. 8. p.

³¹ 1035. szeptember 15-én kelt oklevelében II. Konrád biztosította a kíséretet valamennyi, a magdeburgi éves vásárt felkereső távolsági kereskedő számára. Ha azonban visszaélésre került sor, akkor az a fejedelem, akinek a területén az eset történt, az uralkodó által ráruházott joghatóságánál fogva eljárhatott és ítélezhetett az ügyben. UBM 1892/1975. 19. 12. p.

település lakóit és egyre inkább érlelték annak az igényét, hogy életüket saját akaratok alapján formálják. A kialakuló városi közösség önállóságra való törekvése az érseki érdekek ellen fordult. E küzdelemben egy katasztrófának is jelentős szerep jutott. Az 1188. év pünkösd előtti szombatján csaknem az egész város leégett. Templomok, a folyóparton álló malmok, lakóépületek, műhelyek és lerakatok váltak a lángok martalékává. A közvetlen veszteségeken túl súlyos károk következtek a városra és az érsekségre nézve is. Nemcsak az adók kivethető nagysága csökkent, hanem jelentősen apadtak a vámból és a vásártartásból származó bevételek is. Wichmann érsek felismerte a helyzet súlyosságát, és hogy a várost ért nagy csapás hatásain enyhítsen 1188-ban kiadta Magdeburg számára meghatározóvá vált oklevélét.

Az oklevél középpontjában a magdeburgi bíróság néhány eljárásjogi szabálya áll. Elsőként a 'vare',³² megemlítésére került sor, amely a per elvesztésének a veszélyét jelentette. Megvolt ugyanis a lehetősége annak, hogy valaki pusztán formai hibából, amely adódhatott a helyi bírósági szokások ismeretének hiányából, alulmaradhatott a perben, vagy legalábbis büntetés kiszabására számíthatott. A 'vare' intézményének eltörlése tehát mind a helyi polgárok, mind pedig az idegenek érdekében állt. Vagyon és élet elleni bűncselekmény esetén nem lehetett elévülésről beszélni, persze csak abban az esetben, ha a sértett vagy hozzátartozója idejében élt a panasszal. Az érsek elrendelte az oklevélben azt is, hogy a polgárok és az idegenek közötti pert haladék nélkül, még aznap tárgyalni kell, hogy sem az idegen, sem pedig a hazai kereskedőnek a késedelem miatt kára ne keletkezzen.

Valamennyi pont az eljárások egyszerűbbé válását, megkönnyítését és lerövidülését célozta. Az oklevél szövegéből egyértelműen kitűnik, hogy nem ezzel a városi kiváltsággal (Stadtrechtsprivileg) történt meg a Magdeburgi Jog alapjainak lerakása, itt már csak annak bővítéséről van szó,³³ tehát Magdeburg Wichmann érsek idején jogi értelemben már város volt. Ezt megelőző időszakból azonban erre vonatkozó írásos emlékek (jelenlegi ismeretek alapján) nem maradtak fenn. Az oklevél szövegében első alkalommal előforduló „*in conventu civium*”, azaz a polgárok gyűlésén kifejezés is azt mutatja, hogy már létezett az a fórum, ahol a polgárok maguk hozhattak döntéseket. A katasztrófa bekövetkeztekor a Magdeburgi Jog feltételezhetően már igen széles körben ismert volt. Igaz ugyan, hogy írásos formában nem állt rendelkezésre, melynek legfőbb oka, hogy a kor jellemző vonása a szóbeliség volt.³⁴

A kereskedők egyesületéből kinövő kereskedelmi jog és a kialakulófélben lévő vásártartási jog összeolvadva és kibővülve, a település városfalon belül élő szinte valamennyi lakójára egyformán vonatkozott. Számos város vette át ezt a jogot, létrehozva a magdeburgi városi jogcsaládot (Magdeburger Stadtrechtsfamilie), melynek következtében Magdeburg feljebbviteli bírósági fórummá is vált.

³² A vaza (vare jelentése: Gefahr) a perbeli formaságok legszigorúbb megtartását követelte meg; a legkisebb formahiba elvesztés „veszélyével” járt. SCHRÖDER, RICHARD: *Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte*. Leipzig, 1907. 85. p.

³³ „Es handelt sich [...] keineswegs um die erste schriftliche Fixierung des Magdeburger Rechts in seiner Gesamtheit, [...], sondern einfach um eine notwendig gewordene Korrektur, um eine Milderung einzelner Bestimmungen seines damaligen Beweisverfahrens.” LIEBERWIRTH, ROLF: *Das Privileg des Erzbischofs Wichmann und das Magdeburger Recht*. Berlin, 1990. 3. p.

³⁴ LIEBERWIRTH 1990, 3. p.